

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 20 november 2024

Mål nr
B 394-23

PARTER

Klagande

MK

Ombud och offentlig försvarare: Advokat CJ

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Grovt bedrägeri medelst brukande av falsk urkund

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2022-12-16 i mål B 7403-22

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

CJ ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av MK i Högsta domstolen med 55 813 kr. Av beloppet avser 43 250 kr 75 öre arbete, 1 400 kr tidspillan och 11 162 kr 69 öre mervärdesskatt. Staten ska svara för denna kostnad.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

MK har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla åtalet mot honom.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Högsta domstolen har inhämtat ett yttrande från Svenska Bankföreningen.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. Ekobrottsmyndigheten inledde sommaren 2020 en utredning av en illegal låneförmedlingsverksamhet. Verksamhetens affärsidé var att hjälpa personer som inte uppfattades som kreditvärdiga att få bolån, bl.a. genom att tillhandahålla falska handlingar i form av lönebesked och arbetsgivarintyg. En av dessa bolånekunder var MK.
2. MK köpte en bostadsrättslägenhet i september 2018. För finansiering av bostaden ansökte och beviljades MK bolån i Danske Bank med ett belopp om 1 581 950 kr. Som säkerhet för lånet hade banken pant i bostadsrätten. I låneansökan angavs att MK var fast anställd på ett byggföretag med en månadslön om 43 500 kr och att han inte hade några skulder. Tillsammans med låneansökan ingavs falska lönebesked och arbetsgivarintyg. I själva

verket hade MK en betydligt lägre lön (25 125 kr) samt skulder. Han arbetade inte på byggföretaget, var inte fast anställd och han finansierade därtill kontantinsatsen genom ett s.k. blacolån.

3. MK har betalat ränta och amortering till banken i enlighet med villkoren i låneavtalet. När banken fick kännedom om att MK hade lämnat oriktiga uppgifter och gett in falska handlingar i samband med låneansökan sade banken upp låneavtalet. Avvecklingen av kreditförhållandet innebar ingen faktisk förlust för banken.

4. MK åtalades för grovt bedrägeri medelst brukande av falsk urkund enligt följande gärningsbeskrivning.

MK har tillsammans och i samförstånd med andra gärningspersoner ingett en låneansökan med oriktiga uppgifter och falska handlingar till Danske Bank. Gärningspersonerna lurade på det sättet företrädare för banken att bevilja och betala ut ett lån om 1 581 950 kronor. Vilsledandet innebar vinning för gärningspersonerna och skada för målsäganden. Det hände mellan den 1 augusti 2018 och den 31 oktober 2018 i Stockholm eller på annan plats, Sverige.

Brottet bör bedömas som grovt eftersom falska handlingar använts och gärningen avsett ett betydande värde.

MK begick gärningen med uppsåt.

5. Tingsrätten dömde MK för bedrägeri av normalgraden och bestämde påföljden till villkorlig dom och 50 dagsböter.

6. Hovrätten har gjort samma bedömning i skuldfrågan som tingsrätten, förutom såvitt avser MKs uppsåt. Till skillnad från tingsrätten har hovrätten ansett att hans uppsåt omfattade även den omständigheten att falska handlingar kommit till användning vid gärningen. Hovrätten har därför dömt MK för grovt bedrägeri medelst brukande av falsk urkund. Påföljden har bestämts till villkorlig dom och 100 dagsböter.

7. Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd med utgångspunkt i hovrättens bedömning beträffande de faktiska omständigheterna samt uppsåt.

8. Målet har avgjorts efter huvudförhandling. Vittnesförhör har i Högsta domstolen hållits med AA och AV, som är anställda på Danske Bank.

Frågan i Högsta domstolen

9. Målet gäller förutsättningarna för ansvar för bedrägeri när någon har beviljats bolån och har använt oriktiga uppgifter och falska handlingar vid låneansökan, främst frågan om skada har uppkommit för långivaren.

Lagregleringen om bedrägeri

10. Den som medelst vilseledande förmår någon till handling eller underlåtenhet, som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den vilseledde eller någon i vars ställe denne är, ska dömas för bedrägeri till fängelse i högst två år (se 9 kap. 1 § första stycket brottsbalken).

11. För grovt bedrägeri är straffskalan fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska särskilt beaktas bl.a. om gärningsmannen använt urkund eller annat vars brukande är straffbart enligt 14 eller 15 kap. eller om gärningen avsett ett betydande värde. (Se 9 kap. 3 §.)

12. När ett bedrägeri bedöms som grovt på grund av att det har använts falska handlingar ska dömas för grovt bedrägeri medelst urkunds-förfalskning eller grovt bedrägeri medelst brukande av falsk urkund (jfr 14 kap. 1 och 10 §§).

Ansvarsförutsättningar för bedrägeri

Vilseledande och disposition

13. En första förutsättning för bedrägeri är att det har förekommit ett vilseledande. Huvudfallet av vilseledande utgörs av att gärningsmannen framkallar en oriktig föreställning hos någon. Men ett vilseledande kan också ske genom att vidmakthålla eller förstärka en oriktig föreställning som personen redan har.

14. Vidare fordras att den vilseleddes genom den felaktiga föreställningen förmås att vidta en disposition, dvs. att göra eller underlåta något.

Vilseledandet ska alltså vara styrande eller motiverande för den vilseleddes beslut. Det kan uttryckas så att bedrägeri förutsätter att det är den oriktiga föreställningen som förmår den vilseleddes till dispositionen. När det står klart att vissa faktorer regelmässigt är av stor betydelse för en särskild typ av disposition – t.ex. miltal vid försäljning av bilar eller inkomstuppgifter vid upptagande av bolån – kan man normalt utgå ifrån att ett vilseledande har haft betydelse för den vilseleddes handling eller underlåtenhet på det sätt som krävs, om det inte är fråga om avvikelser som är obetydliga.

Skada och vinning

15. Ansvar för bedrägeri förutsätter slutligen att den disposition som den vilseleddes företar innebär ekonomisk vinning för gärningsmannen och ekonomisk skada för den vilseleddes eller någon i vars ställe denne är

(kravet på förmögenhetsöverföring). Ordet ”innebär” markerar att det ska finnas en omedelbar koppling mellan dispositionen och förmögenhetsöverföringen. Frågan om kravet på förmögenhetsöverföring är uppfyllt ska bedömas utifrån förhållandena vid dispositionen.

16. En skada för den vilseledde har uppkommit om hans eller hennes ekonomiska läge har försämrats. För att en skada ska föreligga räcker det med att dispositionen innebär en beaktansvärd risk för slutlig förlust. Det finns således inget krav på att förlusten faktiskt realiseras. (Se NJA II 1942 s. 329, ”Betalningsuppdraget hos Postgirot” NJA 1988 s. 692 och ”Den falska budgivningen” NJA 2016 s. 39 p. 15 och 16.)

Särskilt om skada vid kreditbedrägeri

17. Vid kreditbedrägeri föreligger skada om den vilseledde vid ett beviljande av krediten får en fordran mot gärningsmannen som är något osäkrare än vad som fanns anledning att räkna med, och den därmed inte kan överlåtas till sitt fulla värde. Skada kan således föreligga redan när ett lån beviljas, om detta innebär att långivaren får en fordran som är mer osäker än vad han eller hon till följd av vilseledandet trodde. Är fordringen helt säker föreligger däremot inte någon skada. Den kan då i princip överlåtas till sitt fulla värde. (Jfr Agneta Bäcklund m.fl., Brottsbalken, suppl. 24, januari 2024, BrB 9:1 s. 17 f., Nils Jareborg, Brotten, andra häftet, Förmögenhetsbrotten, 2 uppl. 1986, s. 375 f. och Nils Jareborg m.fl., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2 uppl. 2015, s. 236.)

18. På ett generellt plan kan detta uttryckas så att det för att skada ska föreligga är tillräckligt att krediten innebär en större risk för förlust än vad den vilseledde har haft anledning att räkna med.

19. Värdet av en kreditfordran kan påverkas av om den är förenad med en säkerhet i form av panträtt. Fordrans värde vid utlåningstillfället är emellertid beroende av kredittagarens vilja och förmåga att betala. En fordran mot en person som saknar betalningsförmåga är mindre värd än en fordran mot en person som både har vilja och förmåga att kunna betala, även om det finns full säkerhet för fordran. Den eventuella pantens värde får därför sällan någon avgörande betydelse för skadebedömningen vid tillämpning av bedrägeribestämmelsen.

Bedömningen i detta fall

20. MK har i sin låneansökan uppsåtligt lämnat oriktiga uppgifter om sin ekonomi och sina anställningsförhållanden (se p. 2). De oriktiga uppgifterna i låneansökan och de falska handlingarna har inneburit att banken fått en oriktig föreställning i dessa hänseenden. Banken har alltså vilseletts.

21. Det får redan med hänsyn till det sätt på vilket uppgifterna skiljer sig från de verkliga förhållandena anses stå klart att det är bankens oriktiga uppfattning om MKs lön och anställningsförhållanden som har lett till att banken beviljat lånet. Att så varit fallet framgår också av AAs vittnesmål.

22. De verkliga inkomsterna och ekonomiska förhållandena har avsevärt skiljt sig från de som angavs i låneansökan. Det är därför styrkt att lånefordran har varit mer osäker och lånet inneburit en större risk för förlust än vad banken haft anledning att räkna med. Att det har funnits en säkerhet i form av pant i bostadsrätten saknar betydelse (se p. 19).

23. Brottet bör – särskilt med hänsyn till att falska handlingar har använts – bedömas som grovt. MK ska alltså dömas för grovt bedrägeri medelst brukande av falsk urkund.

24. Det saknas anledning att frångå vad hovrätten har bestämt i fråga om påföljd. Hovrättens domslut ska därmed fastställas.

I avgörandet har deltagit justitieråden Agneta Bäcklund, Petter Asp, Stefan Reimer (referent), Cecilia Renfors och Margareta Brattström.
Föredragande har varit justitiesekreteraren Mathilda Rydstern.